Aida Stępniaik

Politechnika Częstochowska
ainethegenie@op.pl

Elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe jako narzędzie pracy w zawodzie muzyka

Kod JEL: Z11

Słowa kluczowe: społeczeństwo informacyjne, elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe, muzycy

Streszczenie. Współczesne trendy rozwoju społeczeństwa informacyjnego nie ominęły również zawodów artystycznych. W niniejszym artykule omówiono zagadnienie zastosowania elektronicznych partytur oraz wydawnictw nutowych przez profesjonalnych muzyków. Na podstawie badań własnych starano się określić częstotliwość, narzędzia oraz technologiczną i finansową stronę zagadnienia oraz zidentyfikować ewentualne niezaspokojone potrzeby oraz luki rynku.

Wprowadzenie

W fundamentalnej dla polskiej teorii muzyki pracy F. Wesołowskiego *Zasady muzyki* można przeczytać następujące słowa: „Oprócz (...) literowego i sylabowego – zapisu dźwięków istnieje zapis nutowy. Jest to najwyraźniejszy i najdokładniejszy sposób notacji muzycznej” (Wesołowski, 1998, s. 17). B. Śmiechowski partyturę definiuje jako „zapis całości utworu muzycznego, który w założeniu przeznaczony jest do wykonania przez wiele instrumentów” (Śmiechowski, 1999, s. 354). Obecnie trudno wyobrazić sobie muzyka klasycznego (a w niektórych przypadkach również zajmującego się szeroko pojmowaną muzyką rozrywkową), który może prowadzić aktywną, w pełni profesjonalną działalność zawodową, obejmującą występy solowe, kameralne, orkiestrowe, pracę naukową czy dydaktyczną bez umiejętności czytania notacji nut. Dzięki niej artyści, wprawieni w odczytywaniu zestandaryzowanej notacji, są w stanie wykonać utwór ze wszystkimi jego parametrami (bądź w niektórych przypadkach ich większością): rytmem, metrum, tempem, melodyką, harmoniką, dynamiką, agogiką, artykulacją, frazowaniem, kolorystyką dźwiękową oraz strukturą formalną (Wesołowski,

1998). Również z tego względu, choć początkowo notacja muzyczna wydaje się trudna i skomplikowana, nauka tego systemu znaków i symboli jest nieomal niezbędnym, fundamentalnym warunkiem klasycznego kształcenia muzycznego. Z wydawnictwami nutowymi muzycy spotykają się w różnorodnych formach: od solfeży, szkolnych dyktand muzycznych (melodycznych, rytmicznych, harmoniczych itp.) przez utwory solowe, głosy orkiestrowe i solowe, zapisy utworów kameralnych, wyciągi fortepianowe po całe partytury przeznaczone na wieloosobowe składy instrumentalne.

Trendy rozwoju społeczeństwa informacyjnego nie ominęły muzyków, którzy korzystając ze zdobyczy technologii, zaczęli interesować się nowymi formami zdobywania, przeglądania i opracowywania wydawnictw nutowych. Coraz częściej wykorzystują oni w tym celu rozmaite źródła i technologie internetowe oraz mobilne, rozszerzając zakres swojego repertuaru wykonawczego, wybierając utwory dla swoich uczniów czy też prowadząc badania naukowe. Motorem tych zmian jest nie tylko ciekawość, popychająca do zapoznawania się z coraz to nowymi zbiorami czy wydawnictwami, ale również warunki rynkowe – coraz szybsze tempo życia nie omija także sfery kulturalnej, co niekiedy zmusza artystów do proponowania coraz to nowych programów koncertowych i włączania kolejnych pozycji do zasobu utworów, które są w stanie wykonać. Zdobyte technologie informacyjnej umożliwiły digitalizację zbiorów nutowych na podobnej zasadzie, jak wcześniej stało się to z książkami (por. Babis, Lipnicki, 2010). Wydawnictwa nutowe nie tylko zaczęły być sprzedawane w modelu *e-commerce* (por. Łysik, Kutera, 2010) – ta forma dystrybucji wydawała się zresztą dość naturalna dla towarów wysokospecjalistycznych, jakimi są publikacje nutowe. Ze względu na ograniczone grono odbiorców stacjonarne sklepy z tym asortymentem można napotkać o wiele rzadziej niż choćby standardowe księgarnie (por. Stępnia, 2014). Coraz częściej partytury i szeroko rozumiane wydawnictwa nutowe można spotkać również w formie elektronicznej – plików pdf czy zdjęć, a także w formatach specjalistycznych programów muzycznych, przeznaczonych do edycji nut. Wykorzystanie tej formy publikacji jest również możliwe w ramach technologii mobilnych (por. Nowicki, 2006; Bolek, Papińska-Kacperek, Szafrńska, Zakonnik, 2014), na przykład za pomocą laptopów, tabletów czy smartfonów, co umożliwia dostęp do ogromnej bazy wydawnictw nutowych limitowany jedynie dostępem do sieci internet i ewentualnym posiadaniem odpowiedniego urządzenia lub oprogramowania oraz praw dostępu do zasobów.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie czy i w jaki sposób profesjonalni muzycy korzystają z narzędzi, jakimi są elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe, do jakich celów i za pomocą jakich urządzeń te narzędzia są używane, jak wygląda komercyjna strona tego zagadnienia oraz czy istnieją perspektywy rozwoju bądź luki w obecnym stanie opisywanego zagadnienia. Pozwoli to również zidentyfikować, w jakim stopniu muzycy wykorzystują dostępne nowoczesne technologie z omawianego zakresu w swojej pracy zawodowej. Niniejsze zamierzenia opracowano na podstawie badań własnych.

1. Metodologia badań

W celu zbadania zagadnienia wykorzystania przez muzyków elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych w działalności profesjonalnej, przygotowano kwestionariusz badawczy oraz przeprowadzono rozmowy z osobami zajmującymi się działalnością muzyczną. Kwestionariusze rozprowadzono przez pocztę elektroniczną lub komunikator internetowy, jeden z respondentów poprosił o możliwość odpowiedzi na pytania przez telefon. Z kolei rozmowy badawcze prowadzono drogą elektroniczną, telefoniczną lub osobiście, w ostatnim przypadku czasami także w większych grupach rozmówców.

Do udziału w badaniu zaproszono 11 profesjonalnych muzyków (konieczne było ograniczenie liczby respondentów dla uzyskania wiarygodnych, dokładnych danych od osób faktycznie spełniających żądane kryteria). Wśród badanych znaleźli się instrumentalści, wokaliści klasyczni i wykonujący repertuar rozrywkowy oraz teoretycy muzyki. Badani zawodowo zajmują się pracą dydaktyczną, są studentami studiów różnych poziomów (magisterskich lub doktoranckich), są zatrudnieni w instytucjach kulturalnych lub niepublicznych jako wokaliści lub instrumentalści, prowadzą własną działalność gospodarczą lub angażują się w projekty artystyczne (w większości ankietowani zajmują się kilkoma z wyżej wymienionych obszarów działalności). W kwestionariuszu badawczym umieszczono dziewięć pytań. W pytaniu pierwszym zapytano, czy ankietowani korzystają z elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych. Pytanie drugie dotyczyło częstotliwości korzystania z elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych, pytanie trzecie – celu korzystania z omawianych wydawnictw. W pytaniu czwartym ankietowani podawali źródła, z których czerpią elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe. W pytaniu piątym proszono o podanie czy wydawnictwa, z których korzystają respondenci są płatne czy bezpłatne, oraz o podanie konkretnych przykładów źródeł. Pytanie szóste miało na celu ustalenie, za pomocą jakich urządzeń ankietowani korzystają przy pracy z elektronicznymi partyturami i wydawnictwami nutowymi. W pytaniu siódmym zapytano, czy badani sami tworzą cyfrowe wersje wydawnictw papierowych, na przykład przez przepisywanie do programów nutowych, skanowanie czy robienie zdjęć. W pytaniu ósmym respondenci mieli ocenić dostęp do elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych oraz zidentyfikować materiały, które byłyby im potrzebne, a nie są dostępne w tej formie. W ostatnim pytaniu ankietowani mogli wyrazić własne spostrzeżenia, refleksje, opinie oraz potrzeby dotyczące elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych.

Oprócz tego, z osobami wybranymi do udziału w badaniach oraz innymi muzykami przeprowadzono rozmowy badawcze dotyczące zagadnienia elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych. Dotyczyły one możliwości i źródeł zdobywania publikacji w tej formie, narzędzi do tworzenia własnych plików bądź cyfrowych wersji papierowych wydawnictw muzycznych, ograniczeń prawnych i terytorialnych oraz przyzwyczajień i potrzeb muzyków w omawianym zakresie. W rozmowach badawczych poruszano różnorodne, związane z tematem elektronicznych partytur i wydawnictw nuto-

wych, zagadnienia, dawano również respondentom możliwość swobodnej wypowiedzi i przedstawienia refleksji związanych z przedstawianym zagadnieniem. Następnie dokonano syntezy oraz analizy uzyskanych wyników.

2. Prezentacja wyników badań

Po przeprowadzonych badaniach kwestionariuszowych i rozmowach badawczych dokonano zbiorczego opracowania uzyskanych danych. Wyniki przedstawiono poniżej.

Wszyscy respondenci przyznali, że korzystają z elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych. Warto jednak zauważyć, że część muzyków, którzy nie zdecydowali się na wzięcie udziału w badaniach, pojęcie „elektronicznej partytury” kojarzyła z praktyką kompozytorską, nieuprawianą przez instrumentalistów i wokalistów (może mieć to związek z tym, że zwyczajowo termin „partytura” kojarzony jest z dużymi formami przeznaczonymi na wiele instrumentów i poza teoretykami i kompozytorami z tak opracowanych publikacji korzystają głównie dyrygenci).

Jeżeli chodzi o częstotliwość korzystania z elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych odpowiedzi badanych wahały się od „kilka razy dziennie” do „kilka razy w roku”. W przypadku większości respondentów można jednak przyjąć, że jest to minimalnie raz w miesiącu.

Na pytanie, do jakich celów ankietowani wykorzystują elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe, uzyskano następujące odpowiedzi: do celów wykonawczych, prywatnych i zawodowych, dydaktycznych i do własnej działalności, do nauki repertuaru, do przygotowania koncertów, podczas prób i w trakcie koncertów, przygotowywanie partii, recitalu, praca edukacyjna i naukowa, włączanie nowych utworów do repertuaru, analiza teoretyczna, wybór utworów do repertuaru, w celu osobistej edukacji, w celach zawodowych (praca w szkole muzycznej), do celów analitycznych, porównywania różnych wersji i wydawnictw, przysyłania nut współpracownikom (niekiedy połączone z nanoszeniem uwag), pisanie własnych opracowań. W rozmowach badawczych poruszano również zagadnienie wykonywania utworów z elektronicznych wersji wydawnictw nutowych. Część respondentów przyznała, że zdarzały się im takie sytuacje, w większości przypadków była to jednak ostateczność podyktowana nagłą sytuacją, np. zmianą repertuaru w ostatniej chwili lub brakiem możliwości zdobycia papierowej wersji nut, rozmówcy przyznali również, że starają się takich zdarzeń unikać: taka forma zapisu nutowego podczas prezentacji dzieła muzycznego wydaje im się niewygodna i nienaturalna. Pojawiły się także uwagi dotyczące możliwości porównywania różnych wersji wydawniczych – dzięki publikowaniu na stronach wydawców podglądów muzycy mają możliwość przejrzenia konkretnego wydania i zdecydowania przed zakupem, które najbardziej odpowiada ich potrzebom pod względem wersji (niektóre utwory były przez twórców przerabiane i funkcjonują w różnej formie), układu stron, wizualnej prezentacji, komentarzy krytycznych czy appendixów.

Wśród źródeł, z których badani czerpią elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe, zostały wymienione: przesyłanie plików przez kanały elektroniczne (np. poczta elektroniczna, komunikatory internetowe) w formie plików w formacie pdf lub zdjęć, portale internetowe (tu bardzo często pojawia się portal IMSLP – Petrucci Music Library, a także inne portale branżowe i umożliwiające dzielenie się plikami, zdigitalizowane kolekcje biblioteczne oraz strony wydawnictw nutowych) i kopiowanie plików na nośniki typu pendrive czy dyski zewnętrzne. Niemal wszyscy ankietowani korzystają tylko ze źródeł bezpłatnych – w rozmowach badawczych zaobserwowano, że muzycy często cenią wyżej papierowe wydawnictwa. Mają na to również wpływ takie kwestie jak choćby rodzaj papieru, na którym wydrukowane są nuty – zazwyczaj jest on grubszy i zwiększa komfort wykonawcy podczas grania (np. przy ostrym oświetleniu nie „prześwitują” elementy wydrukowane na drugiej stronie, a w przypadku postawienia na pulpicie książki istnieje mniejsze ryzyko rozsypania nut niż w przypadku pojedynczych kartek), niektóre edycje są także rozszerzone o artykuły krytyczne. Wiele publikacji wiodących wydawnictw jest również dostępnych wyłącznie w wersji papierowej i nie można ich kupić w wersji elektronicznej.

Wśród urządzeń najczęściej wykorzystywanych przez respondentów do pracy z elektronicznymi wydawnictwami nutowymi prawie wszyscy badani wskazali smartfon i komputer bądź laptop, wśród odpowiedzi pojawił się również tablet i drukarka – część badanych w rozmowach argumentowała, że elektroniczne wydawnictwa służą głównie do wybrania lub przejrzania konkretnych utworów, by następnie wydrukować te, które są potrzebne, ponieważ preferują pracę na wydawnictwach papierowych. Część respondentów nie tworzy elektronicznych wersji papierowych wydawnictw nutowych. Wśród odpowiedzi pozostałych znalazły się tworzenie własnych opracowań (np. pieśni kościelnych), robienie zdjęć lub skanów w celu przesłania współpracownikom lub „wycięcia” potrzebnych partii lub fragmentów, przepisywanie rękopisów na wyraźny druk, transponowanie utworów, na własny użytek w celach archiwizacyjnych i przepisywanie fragmentów w celu stworzenia dla uczniów kart pracy.

Muzycy poproszeni o ocenę dostępności elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych stwierdzili, że w większości przypadków jest on dobry. Umożliwia również zapoznanie się z publikacjami przed zakupem bądź rozpoczęciem poszukiwań w bibliotekach, zwiększa też zakres dostępnego repertuaru. Problem stanowią wydawnictwa objęte ochroną z tytułu praw autorskich, głównie muzyka współczesna. Jeden z respondentów zauważył również fakt, iż ma kłopoty z dotarciem do polskich starodruków zawartych w zbiorach bibliotecznych, które nie są zdigitalizowane, inny, zajmujący się wokalistyką musicalową, za uciążliwy uznaje brak dostępności utworów uprawianego przez niego gatunku w tłumaczeniu na język polski (a te wersje często są mu potrzebne w działalności zawodowej).

Wśród innych uwag muzyków warte zauważenia są na przykład stwierdzenia, że elektroniczne wersje wydawnictw nutowych są o wiele tańsze, jednak oferta jest ograniczona (niektóre utwory są w tej formie w ogóle niedostępne), część rozmówców woli

również wersje papierowe (jednym z czynników zniechęcających do zakupu elektronicznych wydań jest obawa o utratę danych w wyniku np. awarii dysku). Osoby zajmujące się tworzeniem utworów czy opracowań często korzystają z bezpłatnych programów do edycji nut, zdają sobie jednak sprawę, że to oprogramowanie jest mniej intuicyjne i nie udostępnia wszystkich funkcji, które oferują płatne profesjonalne programy stworzone do tego celu, te jednak są przez muzyków uznawane za stosunkowo drogie. Z drugiej strony twórcy, którzy posiadają te wyspecjalizowane narzędzia uważają, że „da się w nich zrobić praktycznie wszystko”, tj. zapisać nawet skomplikowane utwory o niestandardowej notacji czy dodać znaki graficzne niedające wstawić się w oprogramowaniu freeware’owym. Inny badany postuluje stworzenie aplikacji ułatwiającej wyszukanie pożądanых utworów, inny odczuwa niedosyt w ilości dostępnych publikacji polskich autorów, jeszcze inny porusza problem wynagrodzeń dla twórców, których utwory są dostępne za darmo, pojawia się też kwestia dostępności muzyki dawnej w formie trudnych do odczytania manuskryptów, a niekiedy brak współczesnego, łatwego w pracy dla dzisiejszego wykonawcy zapisu.

Podsumowanie

Po przeanalizowaniu otrzymanych danych można stwierdzić, iż elektroniczne partytury oraz wydawnictwa nutowe znajdują zastosowanie w pracy zawodowej profesjonalnych muzyków, którzy korzystają z nich niekiedy nawet codziennie. Dzięki nim artyści mają do dyspozycji o wiele większy zakres repertuaru, z którego mogą wybierać utwory do wykonywania przez siebie lub do celów dydaktycznych i naukowych. Nie są jednak w stanie w pełni zrezygnować z papierowych nut, uznawanych za naturalną część pracy muzyka i zapewniających swoisty komfort pracy, a wydawnictwa elektroniczne często przeglądane są w celu wybrania do druku bądź zakupu w formie papierowej konkretnych utworów spośród większych kolekcji czy różnorodnych wydań.

Respondenci w większości wykorzystują bezpłatne źródła, z których czerpią elektroniczne wydania nut. Zwracają jednak uwagę, że w przypadku płatnych elektronicznych wydawnictw oferta jest dość ograniczona i czasami ciężko znaleźć pożądaną materiały. Poza tym i tak do celów wykonawczych lub naukowych większość publikacji musi zostać wydrukowana, a zakup papierowego wydawnictwa nutowego zwykle ma dodatkowe plusy w postaci dobrej jakości papieru i layoutu oraz dołączonych bonusów (np. dodatków krytycznych, appendixów czy płyt). Muzycy dzielą się zasobami zgromadzonych zdigitalizowanych utworów przez robienie zdjęć i przysyłanie fotografii lub plików w formacie pdf poprzez komunikatory internetowe, pocztę elektroniczną lub za pomocą nośników danych, takich jak dyski czy pendrive’y, informują się również o interesujących źródłach elektronicznych publikacji. Do wykorzystywania zasobów elektronicznych wydawnictw nutowych najczęściej wykorzystywane są komputery i smartfony, z zaznaczeniem, że w większości przypadków służą one do wyboru publikacji, które następnie są drukowane. Część użytkowników digitalizuje publikacje papie-

rowe lub tworzy własne elektroniczne materiały nutowe, przy czym zazwyczaj odbywa się to na zasadzie robienia zdjęć, skanów lub korzystania z bezpłatnych aplikacji do edycji nut; z profesjonalnych edytorskich programów nutowych korzystają w większości kompozytorzy, osoby zajmujące się tworzeniem aranżacji czy zarabiający na tworzeniu partytur, głosów lub przepisywaniu rękopisów bądź innych materiałów nutowych. Muzycy są w większości zadowoleni z liczby i jakości dostępnych elektronicznych partytur i wydawnictw nutowych, problemem są jedynie publikacje podlegające ochronie na mocy prawa autorskiego. Wydawnictwa nutowe rzadko umożliwiają zakup tego rodzaju utworów w formie elektronicznej, bardziej popularne jest bowiem kupowanie wydań utworów w formie papierowej (w specyficznych przypadkach możliwe jest odpłatne wypożyczenie, np. materiałów orkiestrowych).

Można postawić hipotezę, że rynek elektronicznych wydawnictw nutowych nie wykorzystuje jeszcze wszystkich możliwości, a biorąc pod uwagę aktualne trendy i coraz powszechniejsze stosowanie technologii informacyjnych i mobilnych we wszystkich dziedzinach życia, w tym w przedsięwzięciach artystycznych i kulturalnych, elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe oraz przedstawione powyżej sposoby ich wykorzystania wpisują się w kierunek, w którym podąża społeczeństwo informacyjne.

Bibliografia

- Babis, H., Lipnicki, R. (2010). Książki elektroniczne jako źródło wiedzy w społeczeństwie informacyjnym. W: *E-gospodarka w Polsce. Stan obecny i perspektywy rozwoju* (s. 15–23). Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Bolek, C., Papińska-Kacper, J., Szafrńska, E., Zakonnik, L. (2014). Wybrane usługi mobilne i ich akceptacja przez młodzież akademicką. W: *Ekonomiczno-społeczne i techniczne wartości w gospodarce opartej na wiedzy*, t. II (s. 177–185). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Łysik, Ł., Kutera, R. (2013). *Technologie mobilne jako determinanta rozwoju innowacyjnego społeczeństwa informacyjnego*. W: *Europejska przestrzeń komunikacji elektronicznej*, t. II (s. 33–44). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Nowicki, A. (2006). *Komputerowe wspomaganie biznesu*. Warszawa: Wydawnictwo Placet.
- Stępnia, A. (2014). *Wykorzystanie narzędzi e-biznesowych przez studentów i absolwentów akademii muzycznych*. Częstochowa: niepublikowana praca licencjacka.
- Śmiechowski, B. (1999). *O muzyce najpiękniejszej ze sztuk*. Warszawa: Oficyna wydawniczo-poligraficzna „Adam”.
- Wesołowski, F. (1998). *Zasady muzyki*. Kraków: PWN.

ELECTRONIC SCORES AS A WORK TOOL FOR MUSICIANS

Keywords: information society, electronical scores, musicians

Summary. Contemporary trends in the development of the information society did not avoid artistic professions. This article will discuss the issue of the use of electronic scores and music releases by professional musicians. On the basis of own research, efforts were made to determine the frequency, tools and technological and financial aspects of the issue and to identify any unmet needs and market gaps.

Translated by Aida Stępnia

Cytowanie

Stępnia, A. (2018). Elektroniczne partytury i wydawnictwa nutowe jako narzędzie pracy w zawodzie muzyka. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2 (131/2), 293–300. DOI: 10.18276/epu.2018.131/2-28.